

Шуст Олена. Інструментарій державної політики реалізації експортного потенціалу агропродовольчого сектору України. *Інститут бухгалтерського обліку, контроль та аналіз в умовах глобалізації*. 2024. Випуск 1-2. С. 94-104.

DOI: <https://doi.org/10.35774/ibo2024.01-02.094>

УДК 338.242.4.025.7:338.439.5 (477)

JEL: Q18,G18,E52

Шуст Олена

доктор економічних наук, професор

ректор

Білоцерківський національний аграрний університет

м. Біла Церква, Україна

E-mail: profkom1967@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7066-8020

ІНСТРУМЕНТАРІЙ ДЕРЖАВНОЇ ПОЛІТИКИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЕКСПОРТНОГО ПОТЕНЦІАЛУ АГРОПРОДОВОЛЬЧОГО СЕКТОРУ УКРАЇНИ

Анотація

Вступ. Експортний потенціал сільського господарства є одним з ключових елементів національної економіки, який відображає рівень розвитку агровиробництва і виступає індикатором попиту на сільськогосподарську продукцію країни. У загальнонаціональному масштабі експортний потенціал проявляється через можливість виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку сільськогосподарську продукцію та експортувати її за світовими цінами.

Методи. Для досягнення мети та вирішення поставлених завдань застосовані різноманітні методи дослідження. У ході дослідження застосовано такі методи дослідження: абстракції та системного підходу у підкресленні чинників росту експортного потенціалу України на світовому ринку агропродовольства. Порівняльний аналіз – для методичного дослідження різних підходів, розроблювань, задумів і пропозицій основоположних українських та зарубіжних вчених, присвячених атрибутам експортного регулювання сільськогосподарської продукції України та країн Азії та Європи. Дослідження аналізу та синтезу при визначенні перспективних спрямувань державного регулювання експорту аграрного сектору України.

Результати. Доведено, що з метою забезпечення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, ґрунтуючись на передовому світовому досвіді, Мінекономрозвитку та міжвідомчі групи повинні розробляти та підтримувати програми підтримки агропродовольчого експорту. Програмними заходами мають бути завдання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції сільського господарства на зовнішніх ринках, розширення нових ринків збуту для вітчизняної сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки, розширення доступності фінансових інструментів для національних експортерів.

Перспективи. В повоєнний період розвитку аграрної економіки постає необхідність розробки комплексної програми розвитку аграрного сектору України, яка була зорієнтована на формування передумов щодо реалізації експортного потенціалу аграрного сектору країни шляхом стимулювання постачання на зовнішні ринки агропродовольства сільськогосподарської продукції з високою доданою вартістю. В найближчій перспективі вітчизняний агропродовольчий комплекс повинен стати економічною основою побудови високотехнологічного народного господарства країни.

Ключові слова: аграрний сектор, держава, інструментарій, експортний потенціал, модернізація.

Вступ.

Експортний потенціал сільського господарства є одним з ключових елементів національної економіки, який відображає рівень розвитку агровиробництва і виступає індикатором попиту на сільськогосподарську продукцію країни. У загальнонаціональному масштабі експортний потенціал проявляється через можливість виробляти конкурентоспроможну на світовому ринку сільськогосподарську продукцію та експортувати її за світовими цінами.

Водночас слід зазначити, що складні економічні умови, які виникли через повномасштабне вторгнення росії в Україну, загострили світову продовольчу кризу. На думку багатьох експертів згадана обставина спричинить голод у багатьох країнах світу, особливо де переважає населення з низьким рівнем купівельної спроможності.

Разом з тим блокуючи українські порти росія завдала потужного удару по економіці України, зокрема суттєвих збитків зазнала транспортно-логістична інфраструктура, що потребує здійснення значних інвестицій у її відновлення. Наявна ситуація потребує запровадження нових, дієвих державних програм які б спрямовувались на реалізацію експортного потенціалу України. Нині у світі 400 мільйонів людей залежать від постачання продовольства з України.

Поряд із людськими жертвами зростають і фінансові витрати. Згідно з оцінкою, представленою експертами МВФ, внаслідок збільшення витрат на імпорт продовольства та добрив у країнах з низьким рівнем продовольчої безпеки у період 2022–2023 роках навантаження на агрегований платіжний баланс збільшилось на 9 млрд дол США.

У результаті директивні органи багатьох країн запровадили заходи податково-бюджетної політики для захисту людей, яким загрожує продовольча криза. У результаті директивні органи багатьох країн задіяли заходи податково-бюджетної політики для захисту людей від продовольчої кризи. Тільки у 2022 р. країнам, які піддаються високим ризикам, знадобиться 7 млрд дол. США для того, щоб допомогти найбільшій домашнім господарствам.

Аналіз останніх досліджень та публікацій.

Проблемні аспекти реалізації експортного потенціалу аграрного сектору України висвітлено в наукових працях таких відомих науковців, як: П.І. Гайдуцький, І.Ю. Г. Гуменюк, Т.О. Осташко, О.М. Шарапа, О.М. Шпичак та ін. Проте, швидкоплинні зміни зовнішнього середовища суб'єктів господарювання в сфері аграрного бізнесу вимагає перегляду їх експортної орієнтації виробництва продукції в повоєнний період розвитку економіки країни.

Мета статті.

На основі узагальнення результатів проведеного дослідження запропоновувати практичні рекомендації щодо формування інструментарію реалізації експортного потенціалу аграрного сектору України.

Результати.

Розв'язана росією війна суттєво вплинула на стан продовольчої безпеки в Україні –країна посіла 71-е місце Глобального індексу продовольчої безпеки серед 113 країн [1]. Безперечно, що війна між росією та Україною призводить до економічних втрат, негативно відображається на суспільно-політичному житті країни, що характеризується численними людськими жертвами, зруйнованими містами і селами та порушеннями тісних взаємозв'язків між суб'єктами господарювання. За розрахунками науковців, станом на січень 2023 р. загальна сума задокументованих збитків, завданих інфраструктурі України внаслідок повномасштабного вторгнення, оцінюється в 140,2 млрд дол. США [2].

За результатами 2022 р. за наближеними даними Державної служби статистики України виробництво зернових культур скоротилося на 37% порівняно з попередніми рекордними показниками 2021 р. до 53,9 млн т. Водночас виробництво олійних культур зазнало скорочення на 24% до 17,5 млн т. Таке значне зменшення обсягів виробництва зумовлено наступними факторами:

тимчасовою окупацією частини українських територій; веденням бойових дій на частині територій, що унеможливорює господарську діяльність; замінуванням звільнених територій; недодержання термінів збору врожаю через дощову погоду восени та ін.

Відзначимо, що галузь тваринництва постраждала менше, порівнюючи з рослинництвом, однак також спостерігаються значні негативні наслідки. За результатами 2022 р. виробництво м'яса всіх видів скоротилося на 11% порівняно з 2021 р. та знаходилося на рівні 3,0 млн т, молока – 7,7 млн т, яєць – 11,6 млрд шт. Основними причинами зниження обсягів виробництва сільськогосподарської продукції є: окупація окремих територій, частини виробничих потужностей, руйнування інфраструктурних об'єктів, втрата виробничих потужностей та фізична загибель частини поголів'я під час бойових дій тощо.

За результатами 2022 р. з України експортовано 38,4 млн т зернових культур, що на 24% менше аналогічного показника минулого року, 7,9 млн т олійних культур (у 2,1 раза більше) та 4,6 млн т рослинних олій (–17%) [3].

Динаміка зростання експорту олійних культур пояснюється зменшенням експорту продуктів їх переробки та необхідністю аграріїв отримувати виручку для здійснення своєї господарської діяльності. Проте наявна тенденція негативно впливає на українську економіку, оскільки призводить до зменшення виробництва продуктів з доданою вартістю.

Утім, найбільшій та вагомою проблемою для діяльності аграріїв стає збільшення розриву між світовими та внутрішніми цінами. Якщо до початку війни цей розрив становив до 40 дол. США на тонні, то зараз майже 150 дол. США на тонні для зернових культур. Як наслідок, це додаткові витрати виробника, які включають логістичні витрати, страхування та всі ризики, які наразі переклалися лише для української сторони. Падіння ВВП України за підсумками 2022 р. оцінюється на рівні 30,4%. Так, протягом 2022 р. економіка України зазнала найбільших за всю історію незалежності втрат, збитків та пошкоджень, які їй завдала рф [4].

Через війну Україна втратила близько 13 млн т елеваторних потужностей. Дослідження Conflict Observatory встановило, що станом на 15 вересня 2022 р. приблизно кожне шосте (15,73%) українське зерносховище були знищені, пошкоджені росією [5]. Дефіцит місткостей для зберігання врожаю на думку експертів у 2022 р. становив 20 млн т. Відтак для заміщення дефіциту елеваторних потужностей слід використовувати різні варіанти, серед яких рукави, перебудова сівозміни. Ми підтримуємо думку експертів, що поліетиленові рукави – це альтернатива силосним сховищам та елеваторам. До 24 лютого щорічно у країні зберігали в рукавах від 5 до 6 млн т зернових [6].

За рахунок коштів міжнародних фінансових донорів, якими виступили уряди Канади (52 млн дол. США), Японії (6 млн дол. США) та австралійська благодійна організація Munderoo Foundation закуплено 31 тис. рукавів, із них 25401 одиниць видано 1488 суб'єктам підприємницької діяльності у сфері аграрного бізнесу для зберігання 5 млн т зерна.

Понад 2 тис. мікро, малих і середніх сільськогосподарських товаровиробників отримають послуги із зберігання зерна у рамках ініціативи AGRI від USAID. Для цього USAID закупило понад 8 тис. рукавів для зберігання зерна, 29 зернопакувальних машин та бункерів–перенавантажувачів. Агентство також підтримало встановлення модульних сховищ/ангарів для зберігання зерна загальною місткістю 77 тис. т [7].

Важливим інструментом підтримки сільськогосподарського виробництва в Україні за рахунок коштів іноземних фінансових донорів слугує Програма фінансової підтримки малих агровиробників від ЄС, розрахована на близько 10 тис. виробників сільськогосподарської продукції та 1200 сільськогосподарських підприємств, які утримують корів, із загальним охопленням 32 тис. тварини.

Відзначимо, що для підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції та продовольства на зовнішніх ринках, необхідно здійснювати оптимізацію витрат на виробництво і збут продукції, одночасно підвищуючи її якість шляхом модернізації виробництва та

переробки сільськогосподарської продукції на основі застосування інноваційних технологій (рис. 1).

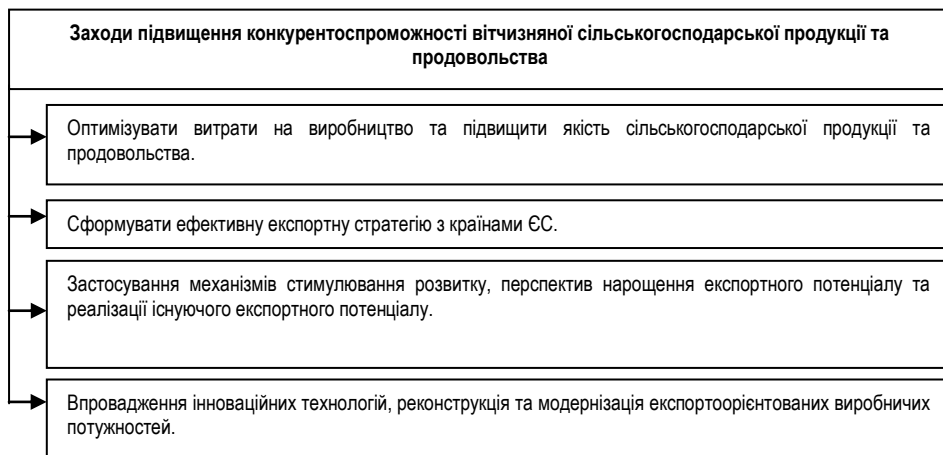

Рис. 1. Основні заходи підвищення конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції та агропродовольства України на зовнішньому ринку

Джерело: сформовано автором.

Виділяється два шляхи модернізації аграрного сектору – землемісткий і ресурсоощадний. Вважаємо, що модернізація сільськогосподарського виробництва має бути пов'язана із інформаційними технологіями. Інформаційні технології у сільському господарстві, що отримали назву «точне землеробство», передбачають диференційоване використання ресурсів на різних неоднорідних ділянках поля [8].

Поряд із запровадженням інноваційних технологій у сільськогосподарське виробництво необхідно проводити селекційно-племінну роботу над *поліпшенням* існуючих сортів *рослин*, порід *тварин*, і штамів мікроорганізмів.

Цілі модернізації полягають у тому, щоб не завдати шкоди аграрному бізнесу. Для модернізованого сільського господарства потрібні сучасні знання і кадри, що володіють ними, в системах управління.

Подальшу модернізацію сільського господарства можна розглядати як застосування заходів «зеленого кошика», що здійснюються за допомогою державних програм та фінансовані з бюджету. Таким чином, проблема пошуку шляхів модернізації сільського господарства, удосконалення аграрних перетворень фігурує ключовою проблемою як для аграрної теорії, так і господарської практики.

Серед ключових заходів технічного регулювання зовнішньої торгівлі варто виділити: стандарти якості, санітарні та фітосанітарні норми. При цьому важливо враховувати базові положення Угоди СОТ щодо застосування санітарних і фітосанітарних заходів, які зобов'язують визнавати право члена СОТ на захист життя й здоров'я людини, тварин та рослин.

Законодавство у галузі якості та безпеки аграрної продукції має охоплювати вимоги не лише до самої продукції, а й до суб'єктів, які здійснюють виробничу діяльність, а також контроль у цій галузі. Насамперед це стосується розробки технічних регламентів у сфері забезпечення безпеки харчової продукції та сільськогосподарської сировини на такі види продукції, як молоко, м'ясо, зернові. Конкретні показники безпеки повинні бути гармонізовані з вимогами міжнародного ринку та періодично переглядатися з метою усунення технічних бар'єрів під час зовнішньої торгівлі.

Крім того, у галузі підвищення якості та стандартизації продукції потрібно: створити єдиний компетентний орган, який нести відповідальність за контроль, організацію та координацію роботи

всіх структур, що визначають якість сільськогосподарської продукції та продовольства. Його робота має бути заснована на принципі незалежності від відомчих інтересів, функціонування якого здійснюватися на постійній основі відповідно до Програми розроблення технічних регламентів в Україні завершити розробку технічного регламенту з безпеки продуктів харчування. Об'єктами нормування виступають як продукти харчування, так і процеси їх виробництва.

Важливе місце у діяльності з виробництва харчових продуктів має бути відведено дотриманню екологічних вимог. Вважаємо, що екологічні вимоги можна поділити на три великі групи:

1. Міжнародні чи міжурядові рамкові стандарти. Метою такого виду документів визнана гармонізація різних програм сертифікації у різних країнах через створення універсальних рамок умов для екологічних стандартів.

2. Основні діючі стандарти та директиви. Документи такого виду регулюють певні ринки екологічної продукції.

3. Стандарти екологічного виробництва окремих суб'єктів господарювання. Документи такого виду регулюють діяльність приватних організацій, які працюють на певних ринках екопродуктів.

Відзначимо, що основними напрямками реалізації державної політики у рамках здорового харчування варто виокремити наступні: розробка та прийняття технічних регламентів, що стосуються продуктів харчування; законодавче закріплення посилення відповідальності виробника за випуск не відповідної встановленим вимогам та фальсифікованої харчової продукції; розробка національних стандартів, що забезпечують дотримання вимог технічних регламентів стосовно харчових продуктів та продовольчої сировини; удосконалення механізмів контролю якості продуктів, вироблених на території України.

Серед заходів технічного регулювання зовнішньої торгівлі найважливішими визначають стандарти якості, санітарні та фітосанітарні норми. При цьому важливо враховувати базові положення Угоди СОТ до застосування санітарних та фітосанітарних заходів, які зобов'язують визнавати право члена СОТ на захист життя чи здоров'я людини, тварин та рослин.

Законодавство в галузі якості та безпеки аграрної продукції має охоплювати вимоги не лише до самої неї, а й до суб'єктів, які здійснюють виробничу діяльність, а також контроль у цій галузі. Насамперед це стосується розробки технічних регламентів та стандартів у сфері забезпечення безпеки продуктів харчування та сільськогосподарської сировини.

Актуальним визнається вирішення проблеми гармонізації національних і міждержавної систем оцінки якості продукції з міжнародними та за потреби з країнами-імпортерами, що зумовлює вирішення цілого комплексу завдань у рамках ЄС, основні з яких наступні: розробка та затвердження технічного нормативного правового акту з оцінки якості продукції; забезпечення метрологічним обладнанням усіх зацікавлених організацій; створення єдиного компетентного органу, який нестиме відповідальність за контроль, організацію та координацію роботи всіх структур, що визначають якість продукції.

Встановлено, що з низки чинників кліматичного, технологічного та інноваційного характеру існує об'єктивна необхідність імпорту деяких видів сировини та різного виду харчових і кормових добавок, особливо білкових. У свою чергу, нарощування експорту продукції тваринництва слід здійснювати з урахуванням розвитку імпортозаміщення кормів, розведення вітчизняних племінних тварин та диверсифікації структури експорту/

Умови воєнного стану призвели до змін у обсягах та структурі експорту агропродовольства за 2022 р. порівняно з довоєнним періодом. У 2022 р. Україна експортувала агропродовольчої продукції на суму 23,4 млрд дол. США, тобто на 16 % менше ніж у 2021 р. Втім цей показник став другим у незалежній історії нашої країни, незважаючи на повномасштабну війну, що триває з лютого 2022 р. (рис. 2).

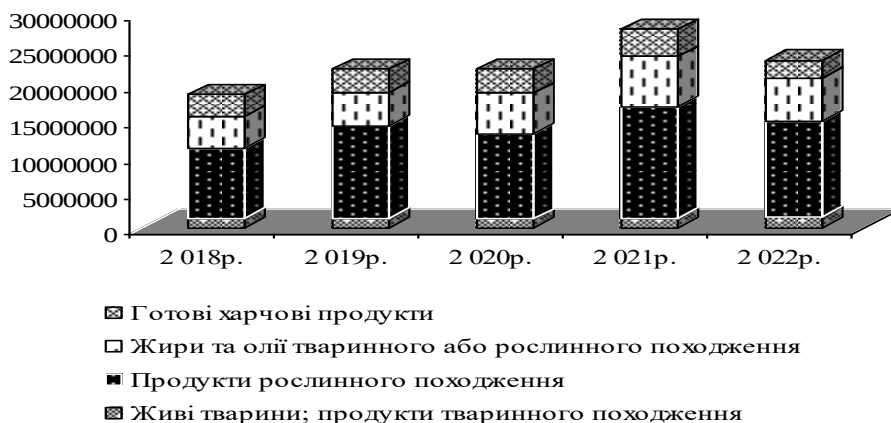

Рис. 2. Динаміка та структура експорту агропродовольства, тис. дол. США

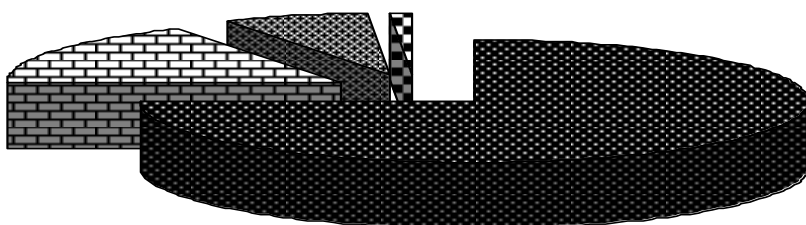
Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Ключовим питанням для експортерів 2022 р. стала адаптація до забезпечення всіх необхідних процесів у повністю змінених реаліях функціонування сільськогосподарського сектору країни. Загалом по продуктах з доданою вартістю ситуацію вдалося стабілізувати й утримати під контролем, а окремі позиції навіть продемонстрували зростання. Збільшилася сумарна виручка від експорту м'ясної та молочної продукції, картоплі, заморожених овочів.

У 2022 р. суттєво зросла роль Євросоюзу для збуту багатьох найменувань продовольства з України. Так, понад 80% доходів вітчизняних експортерів плодово-ягідної продукції і меду отримано від продажів до країн ЄС.

У сучасних умовах формування та реалізацію національної експортної політики сільськогосподарської продукції та продовольства слід базувати на науково обґрунтованих засадах. До основних із них насамперед необхідно віднести комплексний характер формування та її розвитку в аграрній сфері економіки. Вона передбачає розгляд у нерозривному зв'язку виробництво сільськогосподарської продукції та продовольства, функціонування внутрішнього агропродовольчого ринку і його окремих продуктових сегментів, забезпечення продовольчої безпеки та розвиток зовнішньої торгівлі продовольчими товарами і сільськогосподарською сировиною як єдину, динамічну та досить складну систему.

У 2022 р. втрати аграрного сектору внаслідок логістичних проблем можуть сягнути близько 10 млрд дол. США. Значною проблемою стала відсутність сталих логістичних ланцюгів, які могли забезпечувати необхідні обсяги експорту. Через це гравці аграрного ринку почали визначати нові маршрути у максимально оперативному режимі. До повномасштабного вторгнення 95% експорту здійснювалось морськими шляхами. Проте у 2022 р. частка згаданого каналу збуту суттєво скоротилася на користь автомобільного і залізничного транспорту [9]. Структура обсягів експорту сільськогосподарської продукції різними видами транспорту у 2022 р. відображена на рисунку 3.

- Морський транспорт ■ Залізничний транспорт
■ Автомобільний транспорт ■ Інші види транспорту

Рис. 3. Структура обсягів перевезення на експорт сільськогосподарської продукції у 2022 році, %

Джерело: складено автором за даними Державної служби статистики України.

Вартість логістики у гривневому еквіваленті зросла у 2–3 рази за рахунок підняття залізничних тарифів, збільшення плеча доставки та інфляції. Перевезення залізницею поступово збільшувалися, проте їх подальше зростання обмежене пропускнуою здатністю залізничних прикордонних переходів та різною шириною колій в Україні та ЄС.

Від початку функціонування «зернового коридору» АТ «Укрзалізниця» почала стрімко повертати собі довоєнну продуктивність. Як свідчить результат хронометражу операцій зі 100 вагонами приватного парку, які рухалися до сухопутних кордонів, виявилось, що середній оборот від завантаження до повернення вагона – 27 діб, у русі вагони перебували 36 годин, ще 4 години витрачені митні процедури, 40 годин – навантаження і стільки ж розвантаження, а загалом на фактичні операції знадобилося 120 годин [10].

Отже, саме автомобільний і залізничний транспорт у перші місяці війни став рушійною силою експорту українського зерна, дозволивши дещо розвантажувати вітчизняні елеватори. Зокрема, вивезення збіжжя автівками пришивидшив ухвалений у квітні дозвіл агровиробникам експортувати продукцію власним автотранспортом і спрощення ряду суміжних країн вимог до перетину своїх кордонів українськими вантажівками – скасування спеціальних дозволів і послаблення вимог до відповідності машин суворим європейським екологічним вимогам. З іншого боку, перешкодою для автотранспортних перевезень стали численні заборони й блокпости на дорогах у самій Україні, зруйновані внаслідок ворожих обстрілів ділянки доріг і мостові переходи, гострий дефіцит пального [11].

Основною проблемою залізничного експорту на сьогодні визначається різна ширина європейської й української залізничних колій, через що вагони на кордоні доводиться переставляти на інші колісні пари або ж перевантажувати зерно з українських хоперів у європейські. І те, й інше забирає час і суттєво гальмує залізничний експорт зерна з України. Тож паралельно триває робота зі збільшення технічного обладнання переходів і будівництва на них перевантажувальних зернових терміналів.

Національна експортна політика у аграрній сфері, що включена до державної аграрної та зовнішньоторговельної політики, повинна реалізовуватися за допомогою здійснення державою системи тактичних і стратегічних заходів, спиратися на науково обґрунтовану стратегію розвитку аграрної сфери економіки та базуватися на розвиненій законодавчій основі. Тому експортна політика має забезпечувати відносно рівну доступність державної підтримки для всіх учасників

зовнішньоекономічної діяльності аграрній сфері та характеризуватися стабільністю, що може бути досягнуто шляхом гарантування виконання державних зобов'язань у повному обсязі перед національними суб'єктами господарювання.

Оскільки нарощувати вітчизняний експорт продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини передбачається переважно за рахунок великого бізнесу, то необхідно його обсяги пов'язати з економічними інтересами малого та середнього підприємництва, розвитку всіх форм сільської кооперації, для чого потрібне суттєве поліпшення регулювання зовнішньоторговельної діяльності із сільськогосподарською продукцією та продовольства.

Формування комплексної національної системи підтримки вітчизняного експорту аграрній сфері економіки має спиратися на фінансові, організаційні, маркетингові, інформаційні, торговельно-політичні інструменти його стимулювання для отримання синергічного ефекту, що дозволить посилити позиції країни на перспективних зовнішніх ринках продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини, дотримуватися і зміцнювати її національні інтереси. Додаткові труднощі у формуванні національної експортної політики відносно розвитку експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини вносить недостатнє опрацювання питань перспектив розвитку аграрної сфери економіки внаслідок недооцінки теоретичних обґрунтувань та практичної реалізації державою сучасної аграрної політики, дослідження її фундаментальних основ та стратегічної спрямованості, виявлення та визначення базових цілей і кола вирішуваних пріоритетних завдань.

Збільшення експорту сільськогосподарської і продовольчої продукції одночасно з підвищенням їх питомої ваги у загальному обсязі світової торгівлі має слугувати підґрунтям до формування стратегічних напрямів удосконалення експортної політики України у аграрній сфері. Політика повинна базуватися на раціональному використанні наявного аграрного потенціалу, застосувати ефективні механізми державної підтримки, стимулювати виробництво товарів з доданою вартістю і реалізації конкурентоспроможних видів продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини на світовому ринку. Такий підхід до реалізації зовнішньоекономічної політики дозволить розвивати існуючі та відкривати нові ринки збуту через подолання різноманітних перешкоди та бар'єрів на шляху нарощування обсягів експорту сільськогосподарської та продовольчої продукції.

Державна експортна політика має розглядати експорт сільськогосподарської та продовольчої продукції не ізольовано і не як самоціль, а як складову частину загальної національної зовнішньоторговельної політики та особливо аграрної політики, тісно пов'язаної з розвитком внутрішнього агропродовольчого ринку, можливостями нарощування експортного потенціалу сільського господарства. При цьому розвиток експорту продовольчих товарів та сільськогосподарської сировини не повинен створювати ситуацію, що підриває внутрішній агропродовольчий ринок, порушувати систему продовольчого постачання країни та її окремих регіонів, формування у необхідних розмірах страхових фондів та державних резервів, а також враховувати платоспроможний попит і поліпшення структури харчування населення, удосконалення експортних операцій із сільськогосподарською та продовольчою продукцією. Причому, національна експортна політика має не лише спиратися на сучасну державну аграрну політику, а й конкретизувати окремі позиції, пов'язані із зовнішньоекономічною діяльністю в аграрній сфері економіки.

Вважаємо, що розвиток експорту продукції вітчизняного аграрного сектору України можливий при реалізації комплексу заходів державної підтримки та стимулювання експорту внаслідок виконання таких завдань: удосконалення нормативної правової бази у сфері експорту агропродовольства, розробка дієвих заходів фінансової підтримки експортерів, сприяння розвитку експорту агропродовольства із високою доданою вартістю, удосконалення організації взаємодії експортерів та їх асоціацій з органами державної влади та організаціями, що надають фінансову та нефінансову підтримку експорту продукції аграрного сектору України, організація взаємодії експортерів продукції агропродовольства з міжнародними організаціями, проведення наукових

досліджень з метою сприяння розвитку експорту продукції аграрного сектору України, сприяння діяльності Держпродспоживслужби щодо розширення доступу на закордонні ринки української продукції сільського господарства та харчової промисловості.

Підвищити доступність заходів фінансової підтримки експорту продукції аграрного сектору можливо за рахунок розширення асортименту та підвищення доступності фінансових послуг для експортерів, у тому числі через прискорення процедури прийняття рішення із субсидування експортного кредитування. Під час розробки програм експортного кредитування різними банками необхідно враховувати особливості експорту агропродовольства.

Вважаємо, що збільшення частки сільськогосподарської продукції та продовольства з доданою вартістю можливе за впровадженні систем управління якістю та систем управління безпекою харчових продуктів (ХАССП), стандартів належної виробничої практики на підприємствах – потенційних експортерах харчової продукції. Важливим елементом просування продукції на зовнішні ринки має стати створення системи відстеження харчової продукції, постійного моніторингу її якості та безпеки. Підвищення рівня компетенції працівників, залучених до зовнішньоекономічної діяльності підприємств аграрного сектору та харчової промисловості, можливе за рахунок проведення спільно з ФАО, навчальних семінарів, тренінгів, курсів підвищення кваліфікації з питань регулювання зовнішньої торгівлі, внутрішньої підтримки експорту врегулювання спірних питань до СОТ.

Висновки і перспективи.

З метою забезпечення економічного зростання та підвищення конкурентоспроможності вітчизняної сільськогосподарської продукції на зовнішніх ринках, ґрунтуючись на передовому світовому досвіді, Мінекономрозвитку та міжвідомчі групи повинні розробляти та підтримувати програми підтримки агропродовольчого експорту. Програмними заходами мають бути завдання підвищення конкурентоспроможності вітчизняної продукції сільського господарства на зовнішніх ринках, розширення нових ринків збуту для вітчизняної сільськогосподарської сировини та продуктів її переробки, розширення доступності фінансових інструментів для національних експортерів. Структура програми стимулювання експорту агропродовольства включає такі напрями: сприяння товаровиробникам та експортерам участі закордонних виставково–ярмаркових та конкурсних заходах; підтримка освітніх програм експорту агропродовольчої продукції; просування брендів агропродовольчої продукції; проведення науково–дослідних робіт з вивчення потенційних ринків збуту продукції сільського господарства та переробної промисловості; сприяння діяльності Держпродспоживслужби з розширення доступу на зовнішні ринки агропродовольства; державна підтримка кредитування експортної діяльності суб'єктів підприємницької діяльності у сфері агробізнесу; створення спеціалізованого агентства з розвитку агропродовольчого експорту.

Важливим напрямом реалізації програмних заходів стимулювання експорту, без якого неможливо досягти цільових установок програми, визнано створення сучасних інструментів кредитної підтримки для національних експортерів в умовах складної макроекономічної ситуації. У зв'язку з цим вітчизняні виробники продукції аграрного сектору України стикаються з труднощами при пошуках джерел фінансування зовнішньоекономічної діяльності.

Рамками програми передбачено заходи надання прямої бюджетної підтримки та виділення кредитних ресурсів вітчизняним експортерам, які дозволять знизити фінансове навантаження та розширити ринки збуту для зацікавлених експортерів.

Бюджетні субсидії через певні урядом фінансові інститути, зокрема банки виділятимуться з метою зниження підприємницьких і політичних ризиків та українських інвестицій за кордоном. По кожній застрахованій угоді фінансовий інститут може покривати до 95% збитків у разі політичного ризику і до 90% – у разі комерційного ризику.

Таким чином, розробка та реалізація програми стимулювання експорту продукції аграрного сектору України – важливе державне завдання, яке забезпечить не лише економічне зростання

сільськогосподарського виробництва та харчової промисловості, а й опосередковано дозволить успішно вирішувати завдання розвитку сільських територій.

Вписок використаних джерел

1. Україна 71-а в Глобальному індексі продовольчої безпеки. URL: <https://mind.ua/news/20249680-ukrayina-71-a-v-globalnomu-indeksi-prodovolchoyi-bezpeki>.
2. Експерти продовжують підраховувати прямі втрати АПК від війни. URL: <https://www.zerno-ua.com/news/eksperti-prodovzhuyut-pidrahovuvati-pryami-vtrati-apk-vid-vijni/>.
3. Виробництво зернових в Україні в 2022 році скоротилось на 37% – УКАБ. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3675809-virobnictvo-zernovih-v-ukraini-torik-skorotilos-na-37-ukab.html>.
4. Падіння ВВП України за підсумками 2022 р. попередньо склало 30,4%, – Мінекономіки. URL: https://lb.ua/economics/2023/01/05/541517_padinnya_vvp_ukraini_pidsumkami.html.
5. Ukraine's crop storage infrastructure: post-invasion impact assessment. URL: <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/grain-1>.
6. Експерти надали практичні рекомендації щодо правильного зберігання зерна у рукавах. URL: <https://landlord.ua/news/eksperty-nadaly-praktychni-rekomendatsii-shchodo-pravylnoho-zberihannia-zerna-u-rukavakh/>.
7. Програма фінансової підтримки малих агровиробників від ЄС. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3565480-dopomogu-vid-es-zmozut-otrimati-ponad-11-tisac-malih-agrovirobnikiv.html>.
8. Черевко І. Нішеві інновації у сільському господарстві: поняття, значення і перспективи. *Аграрна економіка*. 2019. Т. 12. № 3-4. С. 61-70.
9. Ібатуллін М., Недашківський В., Голембівський С., Артимонова І., Присяжнюк Н. Проблеми та перспективи функціонування агропродовольчих ланцюгів у м'ясному скотарстві України. *Економічний аналіз*. 2024. Том 34. № 2. С. 8–19.
10. Аграрії зазнають найбільше збитків через порушену логістику. Чи можна цьому зарадити навіть під час війни? URL: <https://mind.ua/publications/20250442-agrariyi-zaznayut-najbilshe-zbitkiv-cherez-porushenu-logistiku-chi-mozhna-comu-zaraditi-navit-pid-chas>.
11. Експортна логістика у воєнний час. URL: <https://agrotimes.ua/article/eksportna-logistyka-u-voyennyj-chas/>.

Статтю отримано: 03.04.2024 / Рецензування 25.05.2024 / Прийнято до друку: 30.06.2024

Olena Shust

Dr. Sc. (in Economics), Professor

Rector

Bila Tserkva National Agrarian University

Bila Tserkva, Ukraine

E-mail: profkom1967@ukr.net

ORCID: 0000-0001-7066-8020

STATE POLICY TOOLKIT FOR REALIZING THE EXPORT POTENTIAL OF THE AGRICULTURE SECTOR OF UKRAINE

Abstract

Introduction. The export potential of agriculture is one of the key elements of the national economy, which reflects the level of development of agricultural production and acts as an indicator of demand for the country's agricultural products. On a national scale, the export potential is manifested through the possibility of producing competitive agricultural products on the world market and exporting them at world prices.

Methods. Various research methods are used to achieve the goal and solve the tasks. In the course of the study, the following research methods were applied: abstraction and systemic approach in emphasizing the factors of growth of Ukraine's export potential in the global agro-food market. Comparative analysis – for methodical research of various approaches, developments, ideas and proposals of fundamental Ukrainian and foreign scientists, dedicated to the attributes of export regulation of agricultural products of Ukraine and countries of Asia and Europe. Research analysis and synthesis with the determination of promising directions of state regulation of the export of the agricultural sector of Ukraine.

Results. It has been proven that in order to ensure economic growth and increase the competitiveness of domestic agricultural products on foreign markets, based on best global experience, the Ministry of Economic Development and interagency groups should develop and support programs to support agro-food exports. Program measures should be aimed at increasing the competitiveness of domestic agricultural products on foreign markets, expanding new sales markets for domestic agricultural raw materials and their processing products, and expanding the availability of financial instruments for national exporters.

Discussion. In the post-war period of the development of the agrarian economy, there is a need to develop a comprehensive program for the development of the agricultural sector of Ukraine, which was aimed at forming prerequisites for the realization of the export potential of the country's agricultural sector by stimulating the supply of agricultural products with high added value to foreign markets. In the near future, the domestic agro-food complex should become the economic basis for building a high-tech national economy.

Keywords: agricultural sector, state, tools, export potential, modernization.

References

1. Ukrayina 71-a v Hlobalnomu indeksu prodovolchoyi bezpeky. Retrieved from <https://mind.ua/news/20249680-ukrayina-71-a-v-globalnomu-indeksi-prodovolchoyi-bezpeki>.
2. Eksperty prodovzhuyut pidrahovuvaty pryami vtraty APK vid viyny. Retrieved from <https://www.zerno-ua.com/news/eksperti-prodovzhuyut-pidrahovuvati-pryami-vtrati-apk-vid-vijni/>.
3. Vyrobnystvo zernovykh v Ukrayini v 2022 rotsi skorotylos' na 37% – UKAB. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3675809-virobnictvo-zernovih-v-ukraini-torik-skorotilos-na-37-ukab.html>.
4. Padinnya VVP Ukrayiny za pidsumkamy 2022 r. poperedn'o sklalo 30,4%, – Minekonomiky. Retrieved from https://lb.ua/economics/2023/01/05/541517_padinnya_vvp_ukraini_pidsumkami.html.
5. Ukraine's crop storage infrastructure: post-invasion impact assessment. Retrieved from <https://hub.conflictobservatory.org/portal/apps/sites/#/home/pages/grain-1>.
6. Eksperty nadaly praktychni rekomendatsiyi shchodo pravyl'noho zberihannya zerna u rukavakh. Retrieved from <https://landlord.ua/news/eksperty-nadaly-praktychni-rekomendatsii-shchodo-pravyl'noho-zberihannya-zerna-u-rukavakh/>.
7. Prohrama finansovoyi pidtrymky malykh ahrovyrobnykiv vid EU. Retrieved from <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3565480-dopomogu-vid-es-zmozut-otrimati-ponad-11-tisac-malih-agrovirobnikiv.html>.
8. Cherevko, I. (2019). Nishevi innovatsiyi u silskomu hospodarstvi: ponyattya, znachennya i perspektyvy [Niche innovations in agriculture: concepts, significance and prospects]. *Ahrarna ekonomika* [Agrarian economy], 3-4, 61-70. [in Ukr.].
9. Ibatullin, M., Nedashkivskyy, V., Holembivskyy, S., Artimonova, I. & Prysyazhnyuk, N. (2024). Problemy ta perspektyvy funktsionuvannya ahroprodovolchykh lantsyuhiv u myasnomu skotarstvi Ukrayiny [Problems and prospects of the functioning of agro-food chains in the meat cattle breeding of Ukraine]. *Ekonomichnyy analiz* [Economic analysis], 2, 8-19. [in Ukr.].
10. Ahrariyi zaznayut naybilshe zbytkiv cherez porushenu lohistyku. Chy mozna tsomu zaradyty navit pid chas viyny?. Retrieved from <https://mind.ua/publications/20250442-agrariyi-zaznayut-najbilshe-zbitkiv-cherez-porushenu-logistiku-chi-mozna-comu-zaraditi-navit-pid-chas>.
11. Eksportna lohistyka u voyennyj chas. Retrieved from <https://agrotimes.ua/article/eksportna-logistyka-u-voyennyj-chas/>.

Received: 04.03.2024 / Review 05.25.2024 / Accepted 06.30.2024

